

Osem veščin kritičnega misleca po C. Wade

Wade (1995) navaja osem veščin kritičnega mišljenja:

1. Naravnost na zastavljanje vprašanj in raziskovanje

Kritični mislec nenehno zastavlja vprašanja in problematizira snov, ki se jo uči.

Učitelj ga pri tem podpre, če ga čim pogosteje spodbuja k zastavljanju vprašanj, npr.

- pred obravnavo tematike (npr. Kaj vas v zvezi s tem zanima? Kaj bi lahko raziskovali? Katero znanje v zvezi s tem bi nam lahko koristilo?),

- med obravnavo snovi (Zastavite si čim več vprašanj v zvezi z ... Uporabite lahko različne tipe vprašanj.²⁾,
 - po obravnavi snovi (Na temelju znanja, ki ste ga pridobili ob obravnavi te teme, si zastavite nova raziskovalna vprašanja. Katera vprašanja so še neodgovorjena? Kaj vas v zvezi s tem še zanima? Postavite tri vprašanja tipa 'Kaj če bi ...?' ali 'Kako je to povezano z ...?')
- (→ Spodbujanje učenja veščine spraševanja, str. 115-127)

2. Opredeljevanje pojmov in problemov

Kritični mislec v pogovoru preverja pomene uporabljenih pojmov, jih usklajuje s sogovornikom in se tako izogiba možnim nesporazumom. Prizadeva si za jasno in natančno rabo jezika ter čim večjo natančnost pri opredeljevanju problemov.

Učitelj omogoči učencu učenje te veščine, kadar:

- modelira jasno in natančno rabo jezika,
- problematizira videno in prebrano, oblikuje problemska vprašanja,
- opozarja na nejasnosti v izražanju učencev in jih vabi, da jih razjasnijo,
- omogoča učencem opredeljevanje problemov in jih usmerja v jasnost in natančnost,
- jih usmerja v razjasnjevanje nejasnih pojmov ter dvomnosti v pogovoru,
- vabi v oblikovanje raznovrstnih opredelitev posameznih pojmov, njihovo medsebojno primerjavo ter raziskovanje posledic uporabe le-teh,
- ga usmerja v raziskovanje lastnih, pogosto naivnih definicij o strokovnih pojmih itd.

(→ Spodbujanje učenja veščine natančne in jasne rabe jezika, str. 152-158; Spodbujanje učenja veščin reševanja problemov, str. 300-312)

3. Raziskuje dokazno gradivo za posamezno razlago

Kritični mislec se zaveda, da za posamezni dogodek, pojav ... obstajajo raznovrstne razlage, ki so bolj ali manj preverjene. Mnoge med njimi, čeprav močno prisotne in uveljavljene, so empirično nepreverjene, torej ne nujno veljavne. Razlikuje med dejstvi in interpretacijami ter verovanji in neutemeljenimi prepričanji in empirično utemeljenimi, znanstvenimi razlagami.

Učitelj omogoči učencu učenje te veščine, kadar:

- v raznovrstnem besedilnem gradivu išče dokaze ZA ali PROTI določeni tezi,
- učenec predvidi, kako bi lahko dokazal ali zavrnil veljavnost določene hipoteze,
- razmišlja o osebni in družbeni vlogi vztrajanja na določenih prepričanjih kljub nedvoumno nasprotnim rezultatom znanstvenih raziskovanj.

(→ Spodbujanje učenja veščine analize argumentov, str. 180-312; → Spodbujanje učenja veščine presojanja argumentov, str. 239-248)

²⁾ Učitelj, ki se odloči, da bo pri učencih sistematično spodbujal spretnost zastavljanja vprašanj, jih lahko v eni uvodnih urah ali ko jih prvič povabi, da oblikujejo čim več vprašanj v zvezi z določeno tematiko, seznanji s primeri dobrih vprašanj (več o tem glejte tudi v Micič F., Rupnik Vec T., Vuradin Popovič J., 1998, str. 25-49).

4. Analiza predpostavk in naravnosti v posameznih sklepih

Kritični mislec je pozoren na implicitna prepričanja oz. premise, na katerih temeljijo posamezni sklepi, tako lastni kot sklepi drugih ljudi. Preiskuje in ozavešča neizgovorjeno, tisto, kar se običajno avtomatično privzame oz. v kar se avtomatično verjame, ter tematizira, dvomi, prevprašuje.

Učitelj spodbuja učenje te veščine, kadar:

- modelira analiziranje predpostavk, ki so v temelju trditve, besedil, sogovornikovih izjav ...,
- učenca eksplicitno pouči o tem, kaj so predpostavke ter o vlogi le-teh v sklepanju,
- učenca čim pogosteje povabi k razmisleku o tem, katere predpostavke so v ozadju posameznih sklepov, npr. na katerih premisah so izgrajene posamezne teoretske perspektive, s katere teoretske perspektive avtor razvija svojo idejo, na katerih podmenah je izgrajeno besedilo ...

(→ Premise in sklepi, str. 166-170)

5. Izogibanje emocionalnemu zaključevanju

Kritični mislec razlikuje emocionalni vidik oz. vdanost neki ideji, všečnost le-te od razumskega vidika oz. utemeljenosti, resničnosti ideje.

Učitelj podpre učence pri učenju te veščine, kadar:

- modelira razumsko sklepanje in izogibanje emocionalnemu zaključevanju,
- pojasni pojem emocionalno sklepanje in navaja primere,
- usmerja učence v analizo kakovosti argumentov v prid posamezni trditvi,
- usmerja učence v ozaveščanje lastnega emocionalnega doživljanja v zvezi s posamezno idejo,
- usmerja učence v raziskovanje možnih motivov za poudarjanje neke ideje itd.

(→ Sklepevanje na čustva, str. 226)

6. Izogibanje pretiranemu poenostavljanju

Kritični mislec se zaveda težnje po pretiranemu poenostavljanju, tj. po črno-belem obravnavanju sveta ali posploševanju na temelju nezadostnih ali nereprezentativnih informacij. Preiskuje ustreznost trditve in sklepov, jih vrednoti, presoja njihovo utemeljenost in se izogiba poenostavitvam.

Učitelj spodbuja učenje te veščine, kadar:

- modelira miselni proces, ki se izogiba poenostavljanju,
- učence eksplicitno seznanja s pretiranim poenostavljanjem kot eno temeljnih teženj posameznika,
- usmerja učence v preiskovanje kakovosti dokaznega gradiva za ali proti določeni ideji,
- usmerja učence v ozaveščanje utemeljitev za lastne sklepe, v ozaveščanje poenostavitve v sklepih itd.

(→ Prehitre posplošitve, str. 232)

7. Dopuščanje in upoštevanje različnih interpretacij dogodkov in pojavov

Kritični mislec se zaveda, da posameznik dogodka vedno razlaga z neke perspektive, na temelju bolj ali manj ozaveščenih predpostavk. Ve, da je na isti dogodek (pojav) možno zreti iz različnih zornih kotov in da je njegova razlaga oz. interpretacija le ena izmed mogočih. Zaveda se relativnosti in tega, da se mišljenje vedno odvija znotraj neke perspektive.

Učitelj spodbuja učenje te veščine, kadar:

- modelira dopuščanje in upoštevanje različnih interpretacij,
- učence čim pogosteje vabi v navajanje alternativnih interpretacij ali hipotez v problem-skih situacijah,
- učence vabi, da analizirajo perspektive različnih avtorjev itd.

8. Dovoljevanje nedorečenosti, odprtosti

Kritični mislec v večji meri pristaja na nedorečenost, odprtost, nejasnost, kompleksnost. V večji meri sprejema situacije, v katerih v nekem trenutku ni končnega odgovora. Pristaja na to, da v nekem trenutku za določen pojav ni končne, popolne razlage (znanje nikdar ni popolno, končno, absolutno).

Učitelj spodbuja razvoj te veščine, kadar:

- modelira pristajanje na nejasnost, nedokončnost, trenutno nerešljivost situacije,
- neposredno opozarja učence na nedorečenost, kontekstualno pogojenost, kompleksnost ali nedokončnost rešitve,
- vabi v raziskovanje odprtih vprašanj ali problemov v besedilih, teorijah, raziskavah.

dokaz, argumente

prepostavka

šne je izkušnje

neke razlage, svoj zato → ne